

Напад на непријатељске гарнизоне у долини Зете

(10 априла 1944 године)

Средином септембра 1943 године, три мјесеца послје Пете непријатељске офанзиве на НОВЈ, продрле су у Црну Гору снаге Другог ударног корпуса, сасвим неочекивано за непријатеља. Окупатор и његове четничке пришипетље сматрали су да им се ово изненађење не може приредити.

Догађаји послје Пете непријатељске офанзиве стали су се врло брзо развијати и хитлеровска завојевачка машина морала је да се загрдне од крви свога сопственога плијена. Кроз празнину, коју је у фашистичком блоку направило испадање Италије из строја, покуљале су у Хитлерову ситуацију врло крупне и непрестиве тешкоће.

Централни комитет Комунистичке партије Југославије и Врховни штаб на челу са другом Титом знали су на вријеме и правилно да процијене ситуацију те их никакви догађаји нијесу могли ни предухитрити, ни изненадити. Врховни командант НОВЈ планирао је стратeгиске и оперативне потезе унапријед.

Појава снага Другог ударног корпуса у Црној Гори, Санцаку и Херцеговини била је прва етапа на путу НОВЈ за Србију — по благовременој одлуци нашег командовања.

Специјално за Црну Гору посљедњи дани септембра 1943 године имају пресудан значај за даљи развој народног устанка у њој и уопште за исход Ослободилачког рата и Народне револуције народа Југославије. До краја 1943 године резултати дјeјстава наших снага на просторији Црне Горе учвршћени су до те мјере да су се већ одмах могли сматрати као сигуран темељ за још веће успјехе, па и за коначну побједу.

Ево неколико најважнијих резултата:

1) Основано је, 5 новембра 1943 године, у Колашину Земаљско антифашистичко вијеће народног ослобођења Црне Горе и Боске, као највиши политички израз чврстог јединства народа и његове несаломљиве воље за побједом над окупатором и издајницима.

2) Разбијена су најважнија четничка упоришта у Црној Гори, четничке банде тучене с главе и оне више не претстављају никакву организовану војничку цјелину.

3) Окупатор је збијен у неколико гарнизона у старој Црној Гори и њеном приморју и снагама које сада има не може да предузме никакву крупнију акцију противу нас.

4) Извршена је широка мобилизација људства и формиране двије нове бригаде: VI и VII црногорска ударна бригада са по преко 600 бораца.

5) Учвршћена је наша војна и политичка надмоћност, а тиме и наша коначна побједа.

6) Одржан је, 25 новембра, Први конгрес антифашистичке омладине Црне Горе и Боке, који је дао иницијативу да се формира једна искључиво омладинска бригада у Црној Гори.

7) У Црној Гори мобилисано је у овом периоду око 5000 бораца.

Тако је на територији Црне Горе 1 јануар 1944 године за-текао III црногорску ударну дивизију састава: IV пролетерска црногорска и V, VI и VII црногорска ударна бригада. Поред III дивизије дјејствовало је пет партизанских одреда са 13 ударних батаљона и неколико теренских чета. Укупна јачина одреда и теренских чета била је преко 2000 бораца. Одреди су били: Ловенски, Зетски, Никшићки, Дурмиторски и Комски.

III дивизија била је у сљедећем распореду:

- штаб дивизије у Колашину;
- IV пролетерска бригада: Беране, Бијело Поље;
- V црногорска ударна бригада Бјелопавлићи, Биоче, Бра-тоножићи;
- VI црногорска ударна бригада: Лијева Ријека, Матешево, Граб;
- VII црногорска ударна бригада у реону Колашина;
- Ударна група батаљона IV пролетерске и V ударне бри-гаде на територији старе Црне Горе.

Кад се има у виду да је III црногорска ударна дивизија била, лијево и десно, наслоњена на II и XXIX дивизију, јасно је од ко-ликог је значаја била овако велика групација наших снага у овом дијелу Југославије. Ова групација је угрожавала окупатор-ску одбрану Црногорског Приморја од савезничког искрцавања, а посебно је угрожавала непријатеља у Србији.

Толике наше снаге су претстављале не само потенцијалну него потпуну директну опасност за окупатора. Међутим, наше снаге су и даље расле. У формирању су нове бригаде. Формирана је Приморска оперативна група састава: VI црногорска ударна и II далматинска ударна бригада, са задатком да дјејствује на про-сторији од Никшића до Јадранског Мора. Прије ње формирана је група батаљона из састава IV пролетерске и V црногорске удар-не бригаде, која ће у брзом пробоју преко ријеке Зете, Љешанске Нахије, Цеклина и Љуботиња доспјети у Црмницу и уништити не-пријатељско упориште Брчели. Непријатељ у Црној Гори није већ нигдје сигуран. Он држи само гарнизоне: Никшић, Данилов--

град, Служ, Подгорицу, Црнојевића Ријеку, Цетиње, Грахово и гарнизоне на обали. Остали дио Црне Горе је слободан.

У таквој ситуацији велику тешкоћу за наше снаге представљали су непријатељски гарнизони у долини Зете. Тај дубоки клин, који је почињао од Подгорице и завршавао се са гарнизonom Никшић, био је као нож увучен у компактну цјелину наше слободне територије. Присутство непријатеља у долини Зете било је велика оперативна и тактичка сметња, како војнички, тако и политички. С друге стране Бјелопавлићка Равница је сва своја богатства морала да пружи непријатељу, док су наше снаге биле упућене на већ економски исцрпљен терен. Зима између 1943 и 1944 године била је веома снијежна, а број јединица је нагло нарастао.

На основу свега овога штаб Другог ударног корпуса донио је крајем марта 1944 године одлуку за напад на непријатељске гарнизоне у долини Зете снагама III црногорске ударне дивизије и Приморске оперативне групе. Основна замисао била је: напасти непријатељске гарнизоне и са истока и са запада; загосподарити долином Зете; изоловати гарнизон Никшић, и тако ликвидирати овај непријатељски клин.

У долини Зете непријатељ је држао Даниловград и Служ, које је био јако утврдио. Ови гарнизони су подржавали снагама и храном гарнизон Никшић. На тај начин сви покрети наших снага у правцу старе Црне Горе морали су да се планирају тако да или форсирају ријеку Зету или да заобилазе око Никшића. Гарнизон Никшић је у многоме олакшавао ситуацију непријатељу у Грахову, а преко Грахова Никшић је био оперативно спојен са Требињем. Ликвидацијом гарнизона у долини Зете олакшало би се ликвидирање гарнизона Никшић, а последице, и самог Грахова. Комуникација Подгорица, Никшић, Билећа, Требиње била би отета од непријатеља, а за њега је она била врло важна. Отимањем ове комуникације из руку непријатеља добила би се слобода ширег дјејства наших јединица јужно од Грахова.

Ликвидирати Даниловград и Служ значило је спустити наше снаге на Веље Брдо и тако скратити фронт и омогућити бољу организацију одбране Бјелопавлићке Равнице. С друге стране ово је значило ослободити везу преко ријеке Зете између већ учвршћене слободне територије и старе Црне Горе. Ликвидацијом непријатељских гарнизона у долини ријеке Зете наше снаге би непосредно угрозиле комуникацију Подгорица, Цетиње, што би значило и скоро потпуно одузимање могућности непријатељу да се њоме служи.

Послије ових чисто војничких користи дошле би политичка и економска. У Бјелопавлићкој Равници могло би се мобилисати доста нових бораца, а њено богатство у многоме би поправило проблем исхране наших јединица, јер је проблем исхране био постао прилично оштар. Снаге Другог корпуса налазе се на про-

сторији Црне Горе од половине септембра 1943 године, стално су у порасту, а просторија се све више економски исцрпљује.

На овим разлозима углавном засновао је штаб Другог корпуса своју одлуку за напад на непријатељске гарнизоне у долини Зете.

За овај напад, као што рекосмо, предвиђене су биле снаге III црногорске ударне дивизије, која се налазила источно од Зете, и снаге Приморске оперативне групе, која је била западно.

Припреме за напад почеле су препрупацијом снага, по директиви штаба Другог корпуса.

Штаб Приморске оперативне групе издао је у вези с тим своју заповијест 29 марта. Овом заповијешћу јединицама је дао следеће задатке:

II далматинска ударна бригада оријентише се на комуникацију Даниловград — Никшић, са задатком да овлада овом комуникацијом и да не дозволи повезивање непријатеља из ова два гарнизона. Ова бригада има задатак и да затвори правце Никшић — Вилусе и Никшић — Броћанац, као и све излазе из Никшића у правцу југа, запада, сјевера и истока. Главнина снага ове бригаде упућује се на комуникацију Даниловград — Никшић, док се један батаљон оријентише на комуникацију Никшић — Вилусе, а батаљони Никшићког одреда добијају задатак да затварају остале правце. И држање комуникације, и блокада Никшића, срачунато је на активно дјејство, које ће се испољити кроз стално узнемиравање гарнизона Никшић и Даниловград и кроз сталне упаде у околна села, гдје се прикупљају четничке банде. Ови упади планирани су због тога да би се непријатељ разбијао и да би му се онемогућила реализација било каквог офанзивног плана противу наших јединица.

VI црногорска ударна бригада пребациће се на комуникацију Цетиње, Подгорица са задатком да чисти Љешанску Нахију, а последице да са истим задатком скрене западно према селима дуж комуникације Црнојевића Ријека, Цетиње, са једне и са друге стране пута. На крају прекинути и ову комуникацију. Под команду штаба VI црногорске ударне бригаде ставља се Ловћенски одред. Поред горњих задатака, ова бригада треба да затвори и правце: Даниловград-Чево и Чекање-Чево. Бригада ће испољити своја дјејства брзим и снажним налетима и брзопокретним маневарским групама појављивати се свуда и нападати непријатеља онамо гдје је он најосјетљивији.

Орјенски одред са два своја батаљона поставиће се: Тоспуде, Забуковица са задатком дјејства на непријатеља у рејону Црквице, Драгаљ, Грахово. Главни задатак ових батаљона јесте мобилизација.

Непријатељ је, међутим, овладао комуникацијом Даниловград—Никшић. Штаб Приморске оперативне групе одлучује да га напане са шест батаљона на отсјеку Богетићи, Загрета, а штаб

III црногорске ударне дивизије наредио је штабу VII црногорске ударне бригаде да овоме нападу садјејствује са два своја батаљона, са лијеве обале Зете.

За овај напад штаб Приморске оперативне групе издаје заповјест. План за напад је сљедећи:

II далматиска ударна бригада, са два своја батаљона и два батаљона VI црногорске ударне бригаде, извршиће напад формирајући двије нападне колоне за правце: Меоце, Богмиливићи, Миљевићи и Загарац, Заграда, Ржиште, Долови, са задатком да се разбије непријатељ на тој просторији и овлада комуникацијом код Богмиливића и Обадова Бријега.

VI црногорска ударна бригада, са једним својим и једним батаљоном II далматинске ударне бригаде, напашће правцем: Броћанац, Међења, Стубица и правцем Љескови Доли, Богетићи са задатком да овлада рејоном Богетићи, Стубица, Церово, Добруш и да се споји са јединицама које нападају Миљевиће и Богмиливиће те тако избије на комуникацију.

Једновремено са овим нападом јединице III црногорске ударне дивизије, које држе у блокади Подгорицу, Спуж и Даниловград, вршиће демонстративан притисак на ове гарнизоне и срушити мост на Морачи у Биочу. Циљ ових демонстрација јесте да се непријатељу скрене пажња и на супротну страну како не би могао слати појачања у долину Зете.

Јачина непријатељских снага које су овладале комуникацијом Даниловград, Никшић износила је око 2500. Поред овога непријатељ је такође почео демонстративне испаде из Подгорице и успијева да овлада положајима Казновица и Церовице.

Предвиђени напад отпочео је 2 априла у 20 часова, а трајао је до 4 априла, када су наше снаге овладале комуникацијом.

Тако је започела битка за долину Зете и, док је Бјелопавлићка Равница тутњела од борбе у долини Мораче, 1 априла, орила се пјесма послје свечаног формирања IX црногорске ударне бригаде, четврте по реду формирања од доласка наших јединица у Црну Гору септембра 1943 године. Новоформирана IX црногорска ударна бригада ушла је у састав III црногорске ударне дивизије и одмах добила задатак. (VIII црногорска ударна бригада формирана је раније и упућена у састав XXXVII санџачке дивизије).

У духу припрема по директиви штаба Другог ударног корпуса одмах послје штаба Приморске оперативне групе издао је, 30 марта, заповјест за прегрупацију и штаб III црногорске ударне дивизије. Прегрупација снага III дивизије састоји се у сљедећем:

V црногорска ударна бригада, без два батаљона који остају у рејону Андријевица, Беране, прикупиће се у рејону Биоче, Плиери. Овдје долази у озбир и онај батаљон V бригаде који је био

у саставу Ударне групе батаљона за споменуто дјејства у старој Црној Гори, која је завршила своју улогу доласком јединица Приморске оперативне групе на просторију западно од Никшића.

VII црногорска ударна бригада прикупља се у Бјелопавлићима, сем два батаљона које ће оставити у Кучима до доласка новоформиране IX црногорске ударне бригаде. Послије извршене смјене и ова два батаљона VII бригаде пребациће се у Бјелопавлиће.

Одмах се може приметијети слабљење наших снага у долини Лима. Правце од Пећи преко Чакора и од Рожaja у долину Лима мјесто наших снага затвара велики снијег. Због тога се могло отуда извести нешто снага. Истина, вријеме ће се од 3 априла поправити. Неколико дана ће бити сунце, а затим јаке прољећне кише. И то ће допринијети да снијег окопни, али само у питомој Бјелопавлићкој Равници. Но, пошто су јединице почеле прегрупацију, 3 априла, дошао је извјештај да Њемци од Пећи чисте снијег према Чакору, а 6 априла се дознаје да су Њемци из Подгорице довели у Спуж један тенк, једна оклопна кола и три брдска топа. Свакако да је непријатељ обавијештен о покретима наших јединица. А можда и није него жели да се обезбиједи од све веће активности наших снага источно и западно од комуникације Даниловград, Никшић.

Послије авизо-наређења штаб Другог корпуса је издао и наређење за напад. План Штаба корпуса за напад је овакав:

— Јединице III црногорске ударне дивизије нападаће положаје Казновица, Спуж и Тараш.

— Јединице Приморске оперативне групе са два батаљона напаће положаје Веље Брдо, са задатком да га заузму, поруше комуникацију и затворе правац од Подгорице ради олакшања извођења напада на Даниловград и Спуж, а са четири батаљона напаће Даниловград, заузети га, — затим појачати одбрану на правцу Подгорице.

— Почетак напада 9 априла у 21 час.

— Артиљериска припрема ће се завршити у 20,30 часова.

На основу овог наређења штабови III црногорске ударне дивизије и Приморске оперативне групе приступили су посљедњим припремама.

Штаб III црногорске ударне дивизије одржао је 7 априла у 20 часова у присуству команданта Другог ударног корпуса, савјетовање са потчињеним штабовима (V, VII и IX црногорске ударне бригаде и брдског дивизиона), у селу Свиба.

За вријеме док је командант Другог ударног корпуса био са штабом III дивизије на путу од Колашина до Мораче, Штаб корпуса у Колашину примио је депешу од Врховног штаба, следеће садржине:

„1) Пређите у офанзиву на свим секторима. 2) Потребно је имати једну оперативну групу на сектору Златибор — Прибој — Рудо. 3) Приморском сектору требало је посветити већу пажњу”.

Штаб III црногорске ударне дивизије издао је 8 априла заповјест за напад. У тој заповјести, послје уводног дијела, каже се:

„Обзиром на важност ове комуникације за непријатеља, и важност имати је у нашим рукама, у склопу општих задатака које је добила наша дивизија од Штаба корпуса, одлучили смо да нападнемо непријатељске снаге дуж ове комуникације на свим посједнутим тачкама, порушимо све важније објекте на истој и на тај начин омогућимо извођење наших даљих оперативних задатака.

Ради ових задатака ми смо извршили концентрацију главних снага своје дивизије на просторији: Кучи, Пипери, Бјелопавлићи.

Као први дио постављеног задатка одлучили смо ликвидирати непријатељско упориште дуж комуникације на лијевој и десној обали Зете, на сектору Спуж—Врањинке Њиве (Тријебач—Ждребаоник—Тараш). На овом сектору непријатељ држи посједнуте тачке: Тријебач (к. 186) на лијевој обали ријеке Зете, 4 километра сјеверно од Подгорице, са сталном посадом од 100 до 150 војника наоружаних једним митраљезом, неколико пушкомитраљеза и једним бацачем. По средини овог узвишења ископан је ров повезан са саобраћајницама за врх, гдје се налазе поједини бункери. Тријебач је опасан жицом која не претставља озбиљну препреку. Између Тријебача и моста на ријеци Зети, на пољани испред Тријебача, налази се непријатељски логор смјештен у дрвеним баракама, који није озбиљно брањен. Исто тако преко пута овога логора на десној обали ријеке Зете налазе се бараке (код саме цесте) у којима су смјештени дјелови непријатељски. Казновица (к. 249) посједнута је ових дана од непријатеља непознате јачине и на њој се утврђује. И ова kota се налази на лијевој обали ријеке Зете за два километра сјеверозападно од Тријебача. Спуж је слабо брањен. На Спужкој Главици kota 165 налази се један непријатељски митраљез, а на улазима у Спуж по један пушкомитраљез (према Подгорици, Мартинићима и Пиперима). Варошица се налази углавном на лијевој обали ријеке Зете, а на десној обали Зете налази се четничка касарна — школа и неколико зграда, које служе непријатељу за становање. У четничкој касарни, према расположивим подацима, налази се већа количина намирница и другог расположивог материјала. Мост у Спужу није брањен. Тараш (к. 280) један километар сјеверозападно од Даниловграда посједнут је са око 150 непријатељских војника, једним бацачем и неколико аутоматских оруђа.

Ради што успјешнијег извршења ових задатака Штаб корпуса је наредио јединицама Приморске оперативне групе да истовремено напану са запада утврђене тачке на десној обали ријеке Зете и то: Веље Брдо, Бјелопавлићку Равницу и Даниловград.“

У даљем дијелу заповјести дат је овакав план за напад:

1) V црногорска ударна бригада са два батаљона који се налазе у реону Пипери нападаће непријатеља најпогоднијим правцем на отсјеку Тријебач, Казновица, Церовице са задатком:

очистити непријатеља са лијеве обале ријеке Зете на одређеном отсјеку;

порушити камени мост на ријеци Зети код Врањићких Њива, за коју сврху одредити унапријед одјељење пионира, јер се по неким подацима закључило да се у ногама моста на лијевој обали ријеке налазе готове рупе за минирање;

запалити баракe испод Тријепча, у којима станују четници и Њемци;

по могућности ликвидирати непријатељски логор на Врањићким Њивама и попалити баракe на десној обали ријеке Зете;

мањим снагама посјести положаје Тријебач, Дољанска Главница и Казновица и ставити под ватру порушени мост и пут Врањићке Њиве и Спуж, гдје претходно направити барикаде, које могу успјешно бити тучене са лијеве обале ријеке Зете;

рушење моста и напад на логор, по могућности, изводити независно од успјеха на Тријепчу, а уколико овај успјех буде ошопчан са већим губицима, не ангажовати се по сваку цијену;

припрему за напад извршиће једна батерија брдских топова; у колико се прије напада измијени ситуација код непријатеља, онда правце за напад подесити према новонасталој ситуацији;

по извршеном задатку батаљоне распоредити тако да затворе правац према Спужу и Даниловграду;

батаљони V црногорске ударне бригаде који се налазе у рејону Андријевица, Беране остаће и даље на истом задатку одржавајући везу са Штабом корпуса у Колашину.

2) VII црногорска ударна бригада са два батаљона напаће непријатеља на положају Спужка Главница и у самој варошици Спуж са задатком:

ликвидирати непријатеља у овом упоришту;

порушити камени мост на Зети, за коју сврху такође унапријед одредити пионире са потребном количином експлозива;

заузети магацин хране и материјала на десној обали Зете, а ради евакуације на лијеву обалу радити сагласно са пионирским одјељењем које треба да руши мост;

посјести положај Спужку Главницу и ставити под ватру срушени мост;

са два батаљона и батаљоном Зетског одреда, који се налази у Бјелопавлићима, напасти непријатеља на положајима: Тараш и Ждребаоник са задатком: ликвидирати непријатељску посаду на овим положајима, посјести истакнуте објекте и потпомоћи напад јединица Приморске оперативне групе, а по заузимању вароши одмах порушити мост на Зети између вароши и села Пажића;

припрему напада извршиће једна батерија брдских топова; по извршеном нападу батаљони ће се поставити на линију Подгорица, Спуж ради затварања правца од Подгорице и Бјелопавлића. Остали батаљони ће се смјестити у рејону Тараш-Ждребаоник.

3) IX црногорска ударна бригада затвориће, са три батаљона, правац од Подгорице на линији Биоче, Кучи и за вријеме напада дуж комуникације Подгорица—Никшић вршити сталне демонстративне препаде у правцу непријатељских положаја: Какаричка Гора, Маслине и Златица у циљу ангажовања непријатељског ганризона Подгорица. Све препаде вршити искључиво ноћу како би се избјегли сопствени губици. Минирати мост у Биочу и осигурати га потребном стражом и стручњацима како би се могао на вријеме дићи у ваздух;

— један батаљон поставити у рејону Лијева Ријека са задатком чишћења ове просторије од четничких банди и затварања правца од Врмоше, јер се према обавјештењима тамо налази једна четничка група;

штаб IX црногорске ударне бригаде биће у сталној телефонској вези са Штабом корпуса у Колашину и извјештавати га о овим новостима;

4) Брдски артиљериски дивизион са једном батеријом извршиће артиљериску припрему напада на положаје Тријебач, Подтријебач, Врањишке Њиве, Казновица, Церовице, са ватрених положаја Марковићи, а са другом батеријом извршити артиљериску припрему напада на непријатељске положаје Спуж, Спужка Главица, жандармериска касарна, Тараш, Даниловград са ватрених положаја Глизица. Дивизион је дужан да благовремено узме потребне елементе за гађање. Почетак артиљериске припреме у 18,30 часова, а завршетак у 20,30 часова.

5) Почетак напада 9 априла у 21 час.

Штаб Приморске оперативне групе својом заповијешћу од 9 априла у 14 часова планирао је напад овако:

1) II далматинска ударна бригада напашће непријатеља у Даниловграду правцем Долови, Курило, Орја Лука, Главица. Положај Курило, Орја Лука, Тилина Коса ликвидирати, па главним снагама напасти упориште Главицу, које је везано непосредно за сами град. За ликвидацију Курила и Орје Луке не задржавати све снаге већ само мање јединице, уколико се она не могне оства-

риту у првом налету. У рејону Браловице, Главице пронаћи небрањене пролазе, па са одјељењима упасти у прве куће у граду као и у утврђене тачке на том правцу. Са два батаљона поставити се на линију Богетићи, Стубица и затворити све правце од Никшића. Ови батаљони имају задатак да онемогуће покушај непријатеља да овлада комуникацијом и тако омете ликвидацију Даниловграда. Један батаљон поставити на просторију Кусида са задатком да затвори правац Никшић—Трубјела.

У нападу на Даниловград бригада ће се својим десним крилом везати са VI црногорском ударном бригадом. Зона ширења десно до на око 300 метара западно од комуникације Чево—Даниловград.

Батаљон из рејона Кусиде везаће се са јединицама XXIX дивизије у правцу Велимља.

2) VI црногорска ударна бригада, са два своја батаљона, напаће непријатељски гарнизон Даниловград правцем Груда, Турилац, гимназиска зграда у Даниловграду. Ови батаљони ће у брзом налету и вјештим маневром избити на брдо више гимназиске зграде (Божова Главица). На овом брду се често налази један непријатељски топ и треба га одмах заплијенити. Испод комуникације правцем уз ријеку Зету, близу моста, увући једну јединицу да овлада првим кућама и продужи своје дјејство кроз град у правцу Главице. На простору Груда, Турилац, Грлић ликвидирати четничке банде, али за то не ангажовати главнину снага већ само мања одјељења. Главнину снага оријентисати непосредно на упоришта око и у самом Даниловграду. Пронаћи небрањене пролазе, па се туда увлачити и овлађивати кућама у самом граду.

Зона ширења лијево до десне границе II далматинске ударне бригаде, а десно према потреби.

Са два друга своја батаљона напасти Веље Брдо, ликвидирати непријатеља и порушити комуникацију на овом отсјеку, бирајући за ово најпогодније мјесто. Ови батаљони ће се поставити на згодне положаје, са којих ће моћи да сигурно осујете непријатељску интервенцију од Подгорице. Мањим снагама ликвидирати стражу и срушити мост на Сушици (испод Кликовача).

Ова бригада ће наредити Ловћенском одреду да прекине комуникацију на простору Симуња и то потпуно (у дужини од 150 метара). Ту ће Ловћенски одред поставити један свој батаљон са задатком да затвара правац од Цетиња. Један батаљон Ловћенског одреда поставити према непријатељу у Љешанској Нахији.

3) Почетак напада на гарнизон Даниловград и Веље Брдо 10 априла тачно у 21 час.

Артиљерија ће завршити припрему у 20,30 часова.

Час напада Приморске оперативне групе не поклапа се са оним који је одредио штаб Другог корпуса. Ово долази отуда што су се јединице Приморске оперативне групе у том моменту нала-

зиле дубоко према комуникацији Подгорица—Цетиње. Ово се односи највише на VI црногорску ударну бригаду, која је у току 8 и 9 априла нападала ову комуникацију и потпуно овладаола друмом од Црнојевића Ријеке до Цетиња. Том приликом нађено је на бојишту 36 мртвих њемачких војника, међу којима и 4 официра, а заплијењено је 3 тешка бацача и доста другог оружја и ратне спреме. Одмах по добијеној заповијести VI бригада је усиљеним маршем кренула за долину Зете.

Због активности непријатеља у рејону Грахова, што би могло довести до његовог напада из позадине на јединице Приморске оперативне групе у вријеме када оне нападају у долини Зете, штаб Другог корпуса је тражио од XXIX херцеговачке дивизије да у рејон Грахова упути једну своју бригаду.

Веза свих јединица, које ће нападати у долини Зете, са командантом Другог корпуса биће преко радиостанице III црногорске ударне дивизије.

Као што се види за напад на непријатељске гарнизоне у долини Зете предузете су опсежне припреме. Међутим, ове припреме теку без довољно правилног рачунања са расположивим временом за долазак јединица на полазне положаје. Удаљеност VI црногорске ударне бригаде и кратко вријеме које јој стоји на расположењу за долазак у долину Зете условиће одлагање почетка напада са 9 априла на 10 април у исто вријеме.

Штаб VII црногорске ударне бригаде направио је за напад сљедећи план:

Први батаљон напашће Тараш основним правцем Богићевићи, Лалевићи, Пажићи, косом Тараша, бацајући се тако са западне и јужне стране и развијајући напад из позадине, а са мањим снагама нападати од сјевероистока, водећи рачуна о минским препрекама на том правцу.

Четврти батаљон нападаће Тараш са источне стране основним правцем Осојник, Поткрај, Горица, Секулићи.

Четврти батаљон Зетског одреда нападаће основним правцем Поткула, манастир Ждребаоник, Пажићи, наслањајући своје лијево крило на ријеку Зету.

Други батаљон напашће основним правцем Горњи Мартињићи, друм, Спушка Главица, наслањајући десно крило на ријеку Зету.

Трећи батаљон нападаће основним правцем Доњи Црнци, Алијагина Врата, Спушка Главица, Спуж, наслањајући лијево крило на ријеку Зету.

Штаб V црногорске ударне бригаде није мијењао задатак својим батаљонима, већ ће они нападати по заповијести штаба III црногорске ударне дивизије, са тежњом обухвата Казновице и Тријепча.

Прије но што пређемо на сам напад потребно се је позабавити, бар укратко, још припремама и земљиштем.

Пратећи ток припрема може се запазити извјесна брзина којом се оне изводе. Ако претпоставимо да се рачунало са VI бригадом направити изненађење, доводећи је у тако кратком року са комуникације Црнојевића Ријека—Цетиње, чему се у рату прибјегава баш због изненађења, не смије се изгубити из вида стварна дужина пута, који је ова бригада имала да превали.

Наше јединице за напад са лијеве обале ријеке Зете биле су на својим полазним положајима спремне за напад 9 априла у одређени час. Међутим, као што смо видјели, напад је одложен за 24 часа. Другим ријечима ове јединице биле су читав један дан и ноћ изложене непријатељском осматрању, што ће неминовно имати одраза и на исход напада. Непријатељ је свакако имао и добру обавјештајну службу. Може се с правом вјеровати да је непријатељ открио наше намјере. Као последица тога схватљива је његова упорна одбрана, на коју ће наше јединице ударити.

Да погледамо земљиште, почев од Тараша. Његова највиша тачка је к. 280 која и угрожава и брани Даниловград. Тараш је го и каменит, са стрмим падинама према Зети и чини посебан гребен, топографски и тактички цјеловит, који се протеже у смјеру сјеверозапад — југоисток, дужине око 3 километра. Сјеверно одавде земљиште благо пада да се опет почне брзо пењати. Јужно и југоисточно настаје равница, која заправо и почиње из висине Даниловграда и пружа се низ ријеку Зету њеном десном обалом. Тараш овдје има изглед неке природне топографске и тактичке страже Даниловграда и правца од њега према сјеверу. С њега се може организовати добра фланкирна ватра и према сјеверу и према западу као према југу и истоку. Његов природни склоп бранилац изванредно добро може да искористи за утврђивање. У нашем случају непријатељ је то и учинио, додавши још противпјешадиске мине са сјеверне стране. Ово је штаб VII црногорске ударне бригаде био већ дознао па је зато и наредио да батаљон заобиђе западним падинама. Тараш пружа добре могућности за кружну одбрану, која се тешко може ликвидирати голим јуришима живе силе. Ноћни напад не пружа оне добре стране које иначе ноћни напад носи у себи. Једна од крупних негативних страна ноћног напада јесте да се по камењару врло тешко може кретати нечујно. А сваки шушањ или шкрипање војничког кораци значе узбуну за непријатеља, поготову ако је он, као што овдје и јесте, читав дан имао прилике да осматра наше пријеме.

Служ, мала варошица, лежи у оштром луку ријеке Зете. Старе камене куће збијене су једна уз другу, а из њих израста Спужка Главица, чија је релативна висина овдје нешто око 100 метара. На врху ње налазе се рушевине старе тврђаве. Врло стрма и са одличним могућностима за фланкирање равнице свуда

око ње, као са неког каменог острва по морској равни. На Спушку Главицу је врло тешко вршити јуриш. Артиљериске гранате могу је неутралисати само ако је сруше. Посада на њој може бити побијеђена само смрћу или дугом блокадом. Сјевероисточно од ње сличне су јој Височица (к. 153) и к. 130, која са Спушком Главицом чини јаку природну одбрану варошице од правца сјевера.

Казновица и Тријebaч са сјевероистока и Веље Брдо са југозапада затварају Бјелопавлићку Равницу и дозвољавају да између њих прође само Зета и друм, изнад којих Казновица достиже релативну висину близу 200 метара, а Тријebaч преко 100 метара. Веље Брдо се диже преко 200 метара. Наравно, све опет камен. Прилази Казновици са стране од куда ће нападати батаљони V црногорске ударне бригаде нешто су прикривенији и за ноћ самим тим теже савладиви. Тријebaч се на сјевероистоку стрмо спушта у мало троугласто пољице, које бранилац може успјешно држати под ватром. Ово пољице има узан пропуст на југ између Тријепча и Вежешника, а сјеверно је затворено малим косама к. 137 и огранака Вежешника јужно од села Вуковића, што прави нешто као мост између Вежешника и Тријепча. Сви су прилази, дакле, прилично тешки. На Тријebaч изводи добар друм који је и прављен за војничке сврхе и њиме је могућа употреба тенкова.

Ако би хтјели дати закључак о овом земљишту чисто у војничком смислу, без обзира на напад о коме је ријеч, могло би се рећи:

а) Природно тактички и топографски тврдо земљиште, које се може бранити успјешно и са мањим снагама.

б) Инжењерском организацијом положаји се могу припремити за дуготрајну и кружну одбрану.

ц) Пад Даниловграда и Спужа зависи од пада Тараша и Спушке Главице, али Спуж се не би могао одржати без Тараша и Даниловграда.

д) Казновица и Тријebaч више су одбранбени положаји Подгорице него долине Зете узводно од Тријепча.

е) Заузимање Тараша је врло тешко остварити без артиљерије, а у партизанским условима немогуће га је заузети без потпуног изненађења или без врло јаких снага, готових да претрпе огромне губитке.

ф) Овладати Даниловградом и Спужем много је лакше при концентричном нападу са истока и запада, при чему треба постићи савршено садјејство нападачевих снага.

Остало нам је да анализирамо употребу артиљерије у овом нападу, према ономе како је њој постављен задатак. Видјели смо да је одређена по једна батерија (два топа) VII бригади и батаљонима V бригаде. Артиљериска припрема је предвиђена да траје од 18,30 до 20,30 часова, док је општи напад предвиђен за 21 час.

Употребу ова 4 брдска топа не можемо цијенити мјерилом артиљериске припреме у нормалним условима савременог боја. Ипак се може констатовати да ови брдски топови у овом нападу нијесу правилно употребљени ни по њиховом тактичком задатку, ни по времену, ни у духу наше сналажљивости на бојном пољу. Процјењујући непријатеља и земљиште, закључили смо да долину Зете стварно бране Даниловград и Спуж, односно Тараш и Спужка Главница. Ту је и тежиште одбране комуникације Подгорица — Никшић. Кад је већ пала одлука да се директно напада на те утврђене тачке, можда је хтјело бити боље, да је артиљерија упућена на ону тачку која је најважнија. Зашто? Зато што би се на тај начин ова четири топа најбоље искористила.

Друго, артиљериска припрема је предвиђена да траје 2 часа, што значи да треба имати довољно муниције, а у ствари ње је било врло мало. Ова артиљериска припрема имала је карактер гађања оруђима за непосредно гађање.

Треће, артиљериска припрема предвиђена је за ноћ. И то је умањило ефекат.

Четврто, за ових два часа трајања артиљериске припреме, а знајући за прикупљање наших снага у долини Зете, непријатељ је могао довести појачања и из Подгорице. У сваком случају морао је да поопштри будност.

Пето, ватрени положаји артиљерије: 1 батерија — Глизица, на отстојању од Тараша 6 до 7 километара; 2 батерија — Равни Лаз (к. 400) на отстојању од Тријепча око 5 километара. Ватра на оваквом отстојању није могла бити прецизна, нити се је ноћу могла успјешно користити.

Деветог априла непријатељ је, у јачини 1000 војника, продро из правца Грахова у Осјеченицу, а 10 априла долази извјештај да је непријатељ извршио извјесно прикупљање у рејону Његуша.

Напад јединица III црногорске ударне дивизије на непријатељска упоришта у долини Зете почео је тачно по предвиђеном плану.

На осматрачници Штаба дивизије налазио се командант Другог корпуса. Добијао се утисак да први положаји на Казновици падају врло брзо. Изгледало је да се борба води у самом Спужу. Тараш и Курило били су запаљени бомбама. На крајњим крилима бој се с времена на вријеме осјећао жешће, а последије краћег времена борба на Спужу почела је да јењава. Затим, дубоко у ноћ, сплашњавала је постепено борба и на читавом фронту напада. Чула се је и демонстрација IX црногорске ударне бригаде из правца Куча према Подгорици, али се садјејство јединица Приморске оперативне групе са десне обале ријеке Зете није осјетило.

Напад није успио.

Штаб VII црногорске ударне бригаде извијестио је послије боја да је Тараш био јако утврђен. Од капеле до изнад самог села Секулића било је неколико бункера повезаних саобраћајницама. Испред бункера постављен је појас мина до изнад села Секулића. Мине су биле посијане и свуда кроз камењар. Дуж читавог положаја наши борци су наишли на жичану препреку. Горица је такође била утврђена. Тараш и село Секулићи бранили су Њемци и италијански фашисти у јачини преко 300 војника. Манастир Ждребаоник и село Лалевиће бранили су четници.

Спуж је брањен са Спужке Главнице, из старе тврђаве на којој су још сачувана гвоздена врата, а на зидовима пушкарнице. Мост у Спужу брањен је из заклоне зиданих од камена.

Ток борбе.

Четврти батаљон VII црногорске ударне бригаде и 4 батаљон Зетског одреда брзо су овладали Горицом и манастиром Ждребаоником, док је непријатељ у селу Секулићима дао жилав отпор. По овлађивању поменутих положајима 4 батаљон VII бригаде усмјерио је напад према Тарашу заобилазећи село Секулићи и са једне и са друге стране, а 4 батаљон Зетског одреда оријентисао се јужним паданима Тараша правцем Пажићи, Тараш.

Први батаљон VII бригаде напао је западни гребен Тараша, ликвидирајући непријатеља у селу Лалевићима. Са сјевера и сјевероистока вршиле су притисак по једна чета 1 и 4 батаљона, покушавајући да се пробију кроз заминирани терен, што им није пошло за руком. Најупорнија борба била је на врху Тараша, гдје се радило само ручним гранатама читав један и по час. Врх Тараша прелазео је из руку у руке три пута и на крају остао у непријатељским, благодарјећи снажној артиљериској и бацачкој ватри, коју је непријатељ био концентрисао на врху Тараша.

Други и 3 батаљон VII бригаде брзо су овладали оним дијелом Спужа на лијевој обали Зете, а Спужку Главницу су опсјели са двије чете па су са осталим четама покушали да пређу мост, али без успјеха. Такође се није успјело ликвидирати Спужка Главница ни уз наше осјетне губитке.

Губици непријатеља нијесу могли бити установљени, али су само у једном заклону на Тарашу наши борци пребројали 12 мртвих непријатељских војника. Наши губици на том отсјеку износили су 17 мртвих и 65 рањених. Међу мртвима били су и један командир и један комесар чете, а међу рањенима два комесара и један командир чете,

Све јединице остале су без ручних граната.

По оцјени штаба VII црногорске ударне бригаде борци ове младе бригаде показали су одлучност, присебност и упорност. Ово је значајније утолико, што је то био први тежи окршај VII бригаде.

Напад није могао успјети без садјејства са десне обале Зете, одакле је заправо била најубитачнија непријатељска ватра.

Код батаљона V црногорске ударне бригаде бој се развијао овако:

Други батаљон успио је да врло брзо ликвидира непријатељски положај Велики Калачац (дио Казновице). Ту је убијено 2 њемачка војника и заробљено 15 италијанских фашиста, а заплијењен је један тешки и један лаки бацач са нешто муниције. Борци ове бригаде нападали су изванредном жестином и упорношћу, онако како је то V бригада знала да напада још од својих првих дана. Борба се водила ручним гранатама, пиштољима и машинкама, а трајала је читаву ноћ. Положај је прелазео из руке у руке неколико пута. Испред зоре наши борци морали су да се повуку.

На Тријепчу, и поред исто тако тешке борбе, није извојеван никакав успјех.

Губици батаљона V бригаде били су 4 мртва и 36 рањених, од којих 10 теже.

Девета црногорска ударна бригада пошла је у демонстративни напад на Подгорицу из распореда:

1 батаљон: Смоковац, Цварин, Сјеница (искључно);

4 батаљон: Сјеница, Медун, Дучићи, Лијешта;

3 батаљон: Безово, Орахово.

Иако је само демонстрирала, ова бригада је у снажном налету очистила од непријатеља: Златицу, Дољане, Горњу и Доњу Врбицу. Пеуту и Покрајницу и доспјела до Какарицке Горе, и све то по цијени 1 рањеног борца. Непријатељски губици нијесу били установљени. И борци ове досада најмлађе црногорске бригаде показали су у свом првом боју велику храброст и снажљивост.

Док су у штаб III црногорске ударне дивизије, 11 априла изјутра, гдје се је налазио и командант Другог корпуса, стизали извјештаји од јединица које су учествовале у нападу на лијевој обали Зете, дошла је од штаба Приморске оперативне групе депеша послата 10 априла у 24 часа. Ова депеша гласи:

„Најхитније. Напад на Град са VI почињемо тек у 24 часа, јер је морала доћи са комуникације Ријека — Цетиње. Далматинска је до тада била заузела Божову Главицу, али се грешком повукла”.

Ова депеша јасно говори на шта се за вријеме припрема напада није скренуло довољно пажње. Закашњење јединица Приморске оперативне групе, конкретно VI црногорске ударне бригаде, омогућило је непријатељу на десној обали ријеке Зете да подржи своје снаге на лијевој обали и тако извојује себи побједу. То би био први закључак. Други закључак био би да су наше сна-

ге одређене за напад са лијеве обале ријеке Зете биле мале, а то се испољило нарочито када су биле принуђене да се боре без са-дјејства јединица Приморске оперативне групе.

Јединице које су нападале имале су 11 априла сљедећи распоред:

VII црногорска ударна бригада: 1 батаљон — Ожмидријен, Велета, Богићевићи; 4 батаљон — Лубово, Слатина; 2 батаљон — Мартинићи, Градина; 3 батаљон — Црнци;

Четврти батаљон Зетског одреда: Лаће, Колашиновићи;

V црногорска ударна бригада, два батаљона: Горњи Рогами: Церовице.

Приморска оперативна група заузела је сљедећи распоред:

VI црногорска ударна бригада: Комани, Бандићи, Загарач;

II далматинска ударна бригада: дуж комуникације Даниловград — Никшић.

По оцјени штаба Приморске оперативне групе напад у долини Зете није успио због тога што нијесу све јединице истовремено пошле у напад и због одсуства везе међу њима за све вријеме напада. Изнанађење, један од најважнијих услова за успјех у овоме нападу, није се искористило. Осим тога, наше снаге биле су релативно мале. Штаб Приморске оперативне групе је мишљења да би за ликвидацију Даниловграда и Служа, као и других непријатељских положаја у долини Зете, требало ангажовати најјаче снаге са десне обале Зете и да би ликвидацијом непријатељских положаја на десној обали пала и она на лијевој. Поред тога штаб Приморске оперативне групе је дао оцјену да би мало јаче снаге могле прекинути комуникацију Подгорица—Даниловград у рејону Вељег Брда.

Сви штабови слажу се у томе да напад није успио због тога што су наше снаге биле мале, што је непријатељ био јако утврђен; што се надао нападу и што је закаснила VI црногорска ударна бригада.

Кад имамо пред собом све оно што је у вези са нападом, чак и критички осврт штабова који су га припремали, лакше је донијети коначне закључке.

Штабови нијесу једнодушни по једном питању, наиме, да ли је напад могао успјети боље са лијеве или са десне обале Зете. Најбоље би, свакако, било да је напад започео одређеним снагама једновремено и са једне и са друге стране, јер би се тако непријатељ принудио да разбије своју одбрану, тј. да се брани од концентричних напада.

Имајући у виду земљиште, распоред непријатељских утврђених тачака, искуство наших јединица и бораца из дотадашњих бојева и тако даље, могло би се рећи да би напад боље успио да су снаге биле концентрисане на једну утврђену тачку и то баш

са лијеве обале Зете. Можда би било још најбоље да су те снаге неосјетно прешле једним дијелом преко ријеке Зете између Служа и Даниловграда па онда заокружиле непријатељско упориште спајајући се са снагама Приморске оперативне групе. Ово, наравно, под првим условом да су све јединице у одређено вријеме спремне да пођу у напад, јер је основна одлука предвиђала довољно снага. Могло би се рећи, да би у том случају, овај тешки бој био ријешен у нашу корист.

Данас би се могло закључити да напад није успио из два основна разлога, а то су:

1) Припреме су изведене без довољног вођења рачуна о томе, да ли ће све јединице благовремено стићи на полазне положаје за напад.

2) Наше снаге упућене су у напад на фронт непријатељске одбране који је био и шири и утврђенији него што су толике наше снаге биле у стању да савладају.

На тај начин наш неуспјели напад на непријатељске гарнизоне у долини ријеке Зете непријатеља је тамо још више учврстио. Ми долину Зете нећемо више нападати све до краја 1944 године, када ћемо је ослободити, послије ослобођења скоро читаве Црне Горе.

(Одломак из књиге „Од Пете офанзиве до слободе“)

Нико Јовићевић,
генерал-мајор ЈА